

ŞEYHÎ VE HÂMÎDÎ-ZÂDE CELÎLÎ'NİN HUSREV Ü ŞÎRÎN'LERİNİN BİR MUKAYESESİ

Şevkiye KAZAN

Husrev ü Şîrîn mesnevisi İran kaynaklıdır ve Sâsâni hükümdarlarından Husrev-i Pervîz'in hayatına ve aşk maceralarına dayanmaktadır. İran ve Türk Edebiyatlarının bu çok sevilmiş ve tanınmış hikâyesinde, Husrev ile Şîrîn arasında geçen aşk anlatılmaktadır. Usta bir mühendis olan Ferhâd, Şîrîn'in diğer âşığı ve eserin üçüncü kahramanıdır. Böylece bu üç kişi ve iki aşk etrafında gelişen olaylar mesnevinin konusunu oluşturmuştur. Hikâyeyi eserlerine konu edinen bazı şairler üç kahramanı birden ele aldıkları hâlde bazıları da sadece Ferhâd ile Şîrîn'in hikâyesini işlemişlerdir.

Husrev ü Şîrîn hikâyesi ilk defa X. yüzyılda meşhur İran şairi Firdevsî tarafından "Şehnâme"de işlenmiştir. Ondaki iki yüzyıl sonra İranlı şair Hakîm Senâî ile edebî bir kimliğe sokulan bu eser daha sonra Genceli Nizâmî ile ölümsüzleştirilmiştir. Nizâmî'nin bu eşsiz eserinden sonra yakın zamanımıza kadar hikâyenin birçok İran ve Türk şairi tarafından mesnevi biçiminde yazıldığını görüyoruz.

Türk edebiyatında Hurev ü Şîrîn ilk defa Altınordu sahasında yetişmiş olan Kutb tarafından yazılmıştır. Faruk K. Timurtaş¹ tarafından, yirmi bir şairimizin bu konuda eser meydana getirdiği tespit edilmiştir.

Nizâmî'nin Husrev ü Şîrîn mesnevisini Türkçeye ilk kez aktaran ve kendinden önce ve sonra gelen Türk şairleri arasında en başarıyla işleyen Şeyhî' (Ö.H. 832/M. 1429) dir. Zaten şairin bu eseri Türkçede yazılan diğer Husrev ü Şîrîn'lerin en güzeli olarak kabul edilmiştir.

Agâh Sırrı Levend, Celîlî'nin mesnevîsini H. 918/M. 1512'de tamamladığını Şeyhî'nin eseriyle arasında seksen yıldan fazla bir zaman farkı olduğunu işaret ederek: "Bu iki eser arasında aynı parçaları karşılaştırarak yapılacak bir kıyaslama, Türk edebiyatının bu süre içinde dil, deyiş, hüner ve sanat bakımından geçirdiği gelişmeyi izleyebilmek için çok güzel bir fırsattır." demektedir.² Şeyhî'nin Husrev ü Şîrîn'inin Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş tarafından tenkitli olarak yayımlandığına dikkati çeken Prof. Dr. Hüseyin Ayan ise "Yeni araştırmacılar için oldukça sağlam bir baş-

¹ Faruk Kadri Timurtaş, "Türk Edebiyatında Husrev ü Şîrîn ve Ferhâd ü Şîrîn Hikâyesi" TDED, IX. 1959, s. 70-80; "Husrev ü Şîrîn ve "Ferhâd ü Şîrîn Yazan Şairlerimiz" *Türk Dili*, Temmuz, 1952, s. 15-21.

² Agâh Sırrı Levend, "Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn'i", TDAY, 1965, ayrı basım, s. 103.

plânda tuttuğunu göstermiştir. Celîlî'de bu kısımların ayrıntılı olmaması bizce bir eksiklik değildir.

Şeyhî, Behrâm meselesini etrafıyla yazmış ve bu olayın evveliyatını göstermiştir. (s. 81-94; b. 2220-2567). "Taberî tarihine, Şehnâme'ye ve öbür tarihlere başvurularak meydana getirilen bu kısım; Hürmüz'e ait olduğu ve siyasî mücadeleleri anlattığı için, bir aşk hikâyesi olan eserde bu kadar geniş yer almamalıydı."⁷

Şeyhî'de Husrev, bir gece ibadethanede dua ettikten sonra uykuya daldı ve rüyasında dedesi Nûşinrevân'ı gördü. Nûşinrevân, Husrev'e kaybettiği dört şeye karşılık, Allah'ın dört güzel şey ihsan ettiğini müjdeledi. Bunlar Şebdîz adlı at, Bârbed adında mugannî, şahane bir taht ve şirin bir sevgili idi. Husrev uyandıktan onra Allah'a şükretti ve dedesinin sözlerinin gerçekleşeceğine inandı (s. 36, b. 952-975). Celîlî'de bu kısımlar yoktur.

Şâvûr, Şîrîn'in Şebdîz adlı harikulâde koşan siyah bir atının olduğunu Husrev'e anlatırken (s. 40, b. 1071-1079); Celîlî'de bunlardan hiç söz edilememiştir.

Ermen ülkesinde bir kilisenin önündeki mağaranın içinde kara taştan yontulmuş tılsımlı bir at şekli varmış. Kısraklar, muayyen zamanlarda, gelip bu taşta şehvetle sürünürler ve gebe kalırlarmış. Doğan tay, yelden daha hızlı koşarmış. Şebdîz de bu taşın neslindenmiş. Şeyhî'deki bu efsane (s. 43, b. 1155-1167) Celîlî'de yoktur.

Şeyhî'de; Mehîn Bânû, kışın Berda havasının çok güzel olduğunu, Husrev'in orada kalmasını (s. 72, b. 1984-1987) isterken; Celîlî'de bundan söz edilmemiştir.

Husrev'in Ermen'de Şîrîn'le buluştuğu mehtaplı bir gecede kendileri, Şâvûr ve yanlarındaki on kız aradaki maceraya uygun masallar söylerler. Bu kızların adları ve söyledikleri masallar (s. 119-122; b.3236-3287); Şîrîn'in tahtan vazgeçerek Medayîn'e giderken, Kudüs'ü ziyaret edeceği rivayetini çıkarması (s. 151, b.4057) Celîlî'de bulunmamaktadır.

Tatar istilâsı nedeniyle yurdundan ayrı düşüp Rum'a gelen Şeker, Meryem'in yanında büyümüştür. Meryem, ölünceye kadar onu Husrev'den saklamış ve ölümler Şîrîn'i unutması için Husrev'e gönderilmesini vasiyet etmiştir. Husrev bir müddet onunla vakit geçirmekle beraber, hiç evlenmemiştir (s. 198-201, b.5276-5360). Şeyhî'de anlatılan bu bölümler Celîlî'de yoktur. Meryem'in ölümü, aksine olayların akışını sağlamış ve böylece iki sevgili evlenebilmişlerdir.

Husrev'in av bahanesiyle Şîrîn'in kasrına geldiği zaman otağ kurdurması, Şîrîn'in kasrın damında Husrev ile uzun uzun konuşmaları (s. 213, b.5635) ve münakaşaları, Şîrîn'in Husrev'in ardından gitmesi ve bu olaylardan sonra evlenmeleri; Şâvûr'un, Şîrîn kasra geldikten sonra, Husrev'in yanına gitmek istemesi ve Behram'ın ölümü nedeniyle tutulan matem dördüncü günü ona yetişmesi konuları

⁷ Faruk K. Timurtaş, *age*, s. 29-30.

(s. 152-156, b.4072-4174); Husrev'in Behram için üç gün matem tutması, dördüncü gün bezmde Barbed'in gazeller okuması (s. 154-155 b.4143-4164), Celilî'de yoktur.

İki sevgili evlendikten sonra, Şirîn; adağını yerine getirerek Şâvûr'u ve etrafındaki kızları evlendirir. Barbed'e Nigîsâ'yı alır (s. 250-251, b.6599-6605). Celilî'de bunlardan hiç söz edilmemiştir.

Husrev, yaşlandıktan ve saçlarına düşen aklâ ölüm habercisi geldikten sonra dünya ahvaline ait konuları merak ederek düşünür ve bunları öğrenmek için Büzürgûmîd'e başvurur (s. 253, b.6663-6667). Husrev'le Büzürgûmîd arasında hikemî konuşmalar (s. 264, b.6824) geçer Celilî'de bu bölümler yoktur ve Husrev ile Büzürgûmîd arasında geçen konuşmalar çok kısadır.

Tasavvufla ve tarikatla yakından ilgilenen Şeyhî, İran'daki tahsili sırasında birçok tasavvuf büyüğüyle görüşmüştür. "Şeyhî, tam manasıyla mutasavvîf bir şair değildir; fakat tasavvuf umdelerinden ve remizlerinden pek fazla faydalanmıştır. Husrev ü Şirîn'inde de tasavvufî görüşler hâkimdir."⁸ Eserinde Şeyh Sâdî, Hakim Senâî, Attar, Mevlânâ gibi şair ve mutasavvıfların tesirleri görülmektedir. O hâlde Şeyhî'nin Büzürgûmîd ağzından Allah'ı, ilk yaratılan şeyi, akl-ı kül ve nefs-i küllü, varlıklar silsilesini, felekleri, gezegenleri, maden, bitki ve hayvanların meydana gelişini ve türlerini anlatması boşuna değildir. Tasavvufla uzaktan yakından bir ilgisi olmayan Celilî'den bunları uzun uzun anlatması beklenemez.

İki eser arasında farklar şunlardır: İki eser arasındaki farklar, önemsiz noktalarda ve daha çok ayrıntılardadır:

1) Şeyhî'de Husrev *on üç yaşına*

*On üç yaşında kim ol mâh-çihre
Recûliyyetden irişmişdi behre
Silâh ü âlet ü meydâna düşdi
Saçı çevgânı gûy-ı câna düşdi* (s. 32; b.852-853)

Celilî'de ise *on dört yaşına* girdikten sonra at ve silâh kullanmakta ustalık kazanmıştır:

*Çün irdi çâr-deh sâle şeker-leb
San oldı reşk-i mâh-ı çâr-deh şeb
Kemân u lu'b-ı tîre mâyil oldı
Şikâr-ı bebr ü şîre mâyil oldı* (b.227-228)

2) Şeyhî'de, Husrev'in adamlarından birisi meze için bir bağdan *üzüm*;

*Güzel bir kul dahı Tatar uruğu
Girüp bir bâğdan üzmiş kuruğu* (s. 33; b.890)

⁸ Faruk K. Timurtaş, *age*, s. XXIV.

Celîlî'de ise, *elma* çalınmıştır:

*Dirür nukl-ı mey için sîb-i şîrîn
İder bâğ ıssına hem telh-ı nefrîn (b. 290)*

3) Şîrîn'in Medâyîn'e giderken yedi gün yedi gece yol aldıktan sonra dinlenmesi sırasında aslanı öldürmesi Şeyhî'de *okla*;

*Ol âhû eyle atdı kînesinden
Ki şîrûn deldi bağrun sînesinden
Ok ile bile sıçramışdı Şebdîz
Urup tağıtdı arslan kellesin tîz (s. 61; b.1665-1675)*

Celîlî'de ise *kılıçladır*:

*Ol âhû şîre şöyle urdı şemsîr
Ki bir ferseng yer gitdi ser-i şîr
Zemîne çün yıkıldı şîr-i şerze
Esed burcına gökde düşdi lerze (b.754-755)*

a) Şîrîn, Ferhâd'ı Bisütûn'da ziyaret ettiği zaman Şeyhî'de, *gülsuyu* (*cüllâb*)

*Şeh-i şîrîn zebân u şeker-i nâb
Götürmüşdi bile bir şişe cüllâb (s. 179; b.4774)*

Celîlî'de, *ıçki* sunmuştur:

*Gelüp Şîrînle bir lâle-peyker
Tutardı elde bir gül-reng sâgar
Alup Şîrîn anı Ferhâda sundı
Ferah câmını ol nâ-şâda sundı (b.1557-1558)*

5) Şeyhî'de Şîrîn, Şâvûr'la beraber Ermen'e dönerken *Gülgûn'a*

*Turu geldi revân ol serv-i sîmîn
Nigâr-ı Husrev-âyîn ya'nî Şîrîn
Dahı bakmadı kasr ü bâra
Hemân-dem oldı Gülgûna sîvâre (s.78; b.2155-2156)*

Celîlî'de ise Şebdîz'e binmiştir:

*Yirinden sıçradı ol subh-ı ikbâl
Buyurdı çekdiler Şebdîzi der-hâl
Süvâr olup semend-i 'anberine
İrür Şâvûr ie Ermen-zemîne (b.990-991)*

6) Şeyhî'de Husrev'in cariyeleri Şîrîn'i kıskanırlar. Şehirden ve halktan uzak bir yerde saray yaptırarak onun ölümünü arzu ederler (s.70-71, b.1929-1944). Celîlî'de ise cariyeler, Şîrîn'e iyi davranırlar ve havası güzel bir yerde sarayın yapılmasını isterler (b.908-922).

7) Şeyhî'de Husrev, Mehîn Bânû ile konuşurken bir sırasını düşürüp Şîrîn'in Medayin'de olduğunu ve izin verirse bir adam gönderip onu getirebileceğini söylerken (s.76-77, b.2097-2102) Celîlî'de Husrev, Mehîn Bânû'ya bir şey söylemeden adamını Medayin'e göndermiştir (b.974-979).

8) Şeyhî'de Mehîn Bânû'nun Gülgûn'u vermesi ve Şâvûr'un otuz günlük bir sürede Medayin'e ulaşması (s.77, b.2109-2116) Celîlî'de yoktur.

9) Şeyhî'de Şîrîn, sarhoş olduğu zamanlar Husrev'in öpmesine izin verirken; Celîlî'de ise buna hiçbir zaman müsaade etmemiştir.

10) Şeyhî'de Husrev, Şîrîn'in "...erkeklğini Behrâm'a göster..." sözünden sonra Behrâm'ı yenmek amacıyla Rûm'a giderken (s. 131, b. 3483-3491) Celîlî'de ise Şîrîn'in kendisine nazlanmasından dolayı ona kırılıp gitmiştir (b. 1129-1131).

11) Her iki eserde de Şîrîn'in çengisi kimliğiyle anlatılan Nigîsâ, Şeyhî'de eserin başında, Ermen'de Husrev ile Şîrîn'in buluşmaları bahsinde ve eserin sonunda karşımıza çıkarken (s. 109, b.2993-2995) Celîlî'de sadece Husrev ile Şîrîn'in meclis kurlmaları ve evlenmeleri bölümünde (b.1054-1056, 1776) karşımıza çıkmaktadır.

Şeyhî ve Celîlî, esas hikâyenin içine olayları yerleştirme konusunda birbirlerinden ayrılmışlardır:

Husrev, Şîrîn'i Medâyin'den getirmesi için Şâvûr'u gönderdikten sonra beklemeye başlamıştır. Bundan sonra Şeyhî'de Husrev, aldığı mektupla tahta çıkmak amacıyla Medâyin'e gittiği sırada Şîrîn de Ermen'e hareket etmiştir. Daha sonra Husrev'in tahta çıkması, tahtı Behrâm'a bırakması ve Şîrîn'in Ermen'e dönmesi şeklinde sıralanmıştır. "Şeyhî, Behrâm meselesinin öncesini anlattığı ve oradaki mücadeleyi uzun uzun yazdığı için, Husrev'in tahta geçmesini ve sonra Behrâm'a tahtı bırakarak kaçmasını arka arkaya getirmiş ve araya Şîrîn bahsini sokmayarak Behrâm meselesine ayırdığı bölümü bütün olarak bitirmiştir. Bundan sonraki kısmı, Şîrîn'le Husrev'in buluşmasına ayırdığına göre, yaptığı bu tertip uygun düşmüştür."⁹

Celîlî'de bu meseleler yoktur. Husrev'in Şîrîn'le buluşmalarından sonra Şîrîn'in terslemesine kızarak Ermen'den Rûm'a gitmesi, Meryem'le evlenmesi, Kayser'in yardımıyla ordu teşkil etmesi, Behrâm'ı yenip tahta oturması gibi bölümler vardır.

Şeyhî'de Husrev'in Şîrîn'le buluşmasından sonra Celîlî'de işaret ettiğimiz olay halkaları tekrar görülmektedir. Celîlî'nin sırası da, olayların çok kısa yazıldığı ve esasen eser belli bölümlere ayrılmadığı için bizce yerindedir.

Meryem'in ölümünden sonra Şeyhî'de; Şâvûr'un Şîrîn'e gitmesi ve Husrev'in yanına gitme teklifi, Şîrîn'in Husrev'in vefasızlığına kızarak itiraz etmesi ve nazlan-

⁹ Faruk K. Timurtaş, age, s. 33.

ması, Husrev'in bu nazlanmalara içerleyerek Şeker'e meyletmesi ve Şâvûr'u Şîrîn'in yanından alarak onu yalnız bırakması, Husrev'in av bahanesiyle Şîrîn'in kasrına gitmesi, uzun uzun konuşmaları ve münakaşaları, Şîrîn'in Husrev ardınca gitmesi gibi olay halkalarından sonra iki sevgili evlenebilmişlerdir. Celîlî'de, Meryem'in ölümünden sonra bir bekleme devresi olmaksızın, iki sevgili evlenmişlerdir.

Şeyhî'de Meryem'in ansızın ölümü, Şeker'le Husrev'in macerası sadece olayların akışını sağlamamış, Husrev'in karakterini belirtme bakımından da önem kazanmıştır. Maddi zevk ve sefasına düşkün, her istediği şeyi elde eden, aşkı sadece kendi yaşama isteğinin ifadesi olarak tanıyan Husrev'i Celîlî'de göremiyoruz. Şîrîn'in kendisini ağırından alması ve nazlanması Husrev'i Şeker'le oyalama yoluna itmiştir. Şîrîn, böylece bir kere daha Husrev'i ölçmüş ve onun vefasızlığını anlamıştır. Husrev'i iyi ve kötü yönleriyle anlatan Şeyhî, Şîrîn'i âdeta idealize etmiştir, diyebiliriz. Şîrîn'in etkisinde yavaş yavaş başka bir insan olan Husrev, olayların arkasındaki gerçeği aramaya başlamış ve Büzürgûmîd sayesinde pek çok şeyi öğrenmiştir. Celîlî'de ise Husrev gittikçe daha çok eğlence ve içkiye düşmüş, üstelik Hz. Muhammed'den gelen İslâm dinine çağırışı kabul etmemiş ve onun mektubunu yırtmıştır.

İki eser arasında konu bakımından yaptığımız bu karşılaştırmayı tamamlarken şekil bakımından da bazı hususlara değinelim:

Şeyhî, birçok olayı Celîlî'ye göre daha uzun ve geniş bir şekilde yazmıştır. Şeyhî'nin 6944 beyitten oluşan Husrev ü Şîrîn'inin başında kaside ve mesnevi şeklinde yazılmış 775 beyitlik 13 şiir yer almaktadır. Bunlar tevhit, münacat, nat, eserin yazılış sebebi, II. Murat'a söylenmiş methiyelerdir. Esas hikâyeye ise 11 ana bölümden oluşmakta; ayrıca Husrev, Şîrîn, Ferhâd dilinden söylenmiş 26 gazel ile Şîrîn dilinden 1 münacat ve Ferhâd dilinden söylenmiş 1 terciibent bulunmaktadır.

Şeyhî, işret âlemleri gibi bazı nedenlerle Barbed ve Nigîsâ'nın ağzından söylenmiş gazellerle kahramanların duygularını göstermiş ve hikâyeyi tatlı bir lirizmle süsleyip çekici yapmıştır.

Celîlî'nin 2012 beyitlik orta büyüklükteki mesnevisini üçe ayırarak incelemek mümkündür. Eserin giriş bölümü, 1-197 beyitler arasında 8 başlıktan; konunun işlendiği bölüm 198-1942. beyitler arasında 45 başlıktan; bitiş bölümü, 1943-2012 beyitler arasında 1 başlıktan oluşmuştur.

Şeyhî, eserini başlıklarla bölümlere ayırmış ve her bölüme başlarken bir giriş yapmıştır. Hikâyeye etme sanatı bakımından önemli olan bu durum Celîlî'de daha sınırlıdır. Çoğu zaman giriş yapmaya lüzum görmeden başlıklardan hemen sonra doğrudan doğruya olayı anlatmıştır.

İki eserdeki başlıklarda mana bakımından bir farklılık yoktur. Yalnız sayıları değişiktir. Bir başlık altında anlatılan bir olay Celîlî'de çoğu zaman iki ayrı konudan oluşmaktadır. Hatta DTCF nüshasında başlık bile yoktur.

Şeyhî mesnevîsinin konusunun anlatıldığı bölümü hezec bahrinin "Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" vezniyle yazmıştır. Değişik vezinlerle nazm edilmiş kaside ve gazellerin, terciibendin bulunuşu, eserini monotonluktan kurtarmıştır. Celîlî'nin de padişahın tahta çıkışını anlatan üç beyitlik Farsça kıtası hariç, bütün beyitleri Şeyhî'deki vezinle yazılmıştır. Konunun dağılmamasını düşünen Celîlî, Barbed ve Nigîsâ ile fazla ilgilenmemiştir. Böylece eserin konusunu fazla uzatmak istememiştir. Bu durum hikâyenin akışını kesmediği ve dikkati dağıtmadığı için okuyucu üzerinde etkili olmuştur.

Şeyhoğlu Mustafa'nın şiire hâkimiyetini ortaya koyan ve Hurşîd-nâme¹⁰ içine serpiştirilen gazelleri gören Şeyhî, âdeta Hurşîd-nâme'nin benzerini yazmak istemiştir, diyebiliriz. Şeyhî, Hurşîd-nâme'nin etkisinde tasvirleri çok canlı ve bazen çok uzayan sanatkârane bir üslûpla anlatmıştır. Şeyhî'nin renkli hayallerle dolu, çok sanatlı üslûbundaki mükemmelliği örnek alan Celîlî ise, tasvirleri daha kısa tutmuştur.

Her iki şair de olayları üçüncü şahsın ağzından anlatmışlardır. Şeyhî'nin Celîlî'ye göre hikâyeyi daha çok keserek, olay hakkındaki felsefî fikirlerini, nasihat edici bir hava içinde, görüşlerini sunmasından sonra tekrar konuya döndüğünü görüyoruz. Celîlî, çoğu zaman bölümlerin ortasında ve sonunda, kendisine hitap ettiği birkaç beyitle üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz gelişi; Şîrîn'in Medâyin'e gelmesiyle Husrev, meclis kurdurur. Barbed udla birlikte Şîrîn'in gelişini şarkılarla dile getirir. O söyledikçe Husrev, inciler döker; onun bir sözüne yüz mücevher verir (b.1327-1329). Celîlî, burada hikâyeyi keserek şöyle seslenir:

*Eger şimdi disen yüz şî'r-i rengîn
İrişmez gevher illha muşt-ı sengîn
Hüner-mend eşkden dâmân ider pür
Hünersizler ser-â-pâ garka-i dür
Görimez ehl-i dâniş fûls-i ahmer
Denî tab'un tufeylî ma'den-i zer (b.1330-1332)*

Bir başka yerde ise, Ferhâd ile kendisi arasında bir yakınlık kurmuş ve daha sonra Ferhâd'ın hikâyesini anlatmaya başlamıştır:

*Beni Ferhâda hem-derd eyledi 'ışk
Beni bir derde perverd eyledi 'ışk
Anunçün eyledüm feryâda bünyâd
Bu mihnet-nâme-i Ferhâda bünyâd
K'anılam şî'r-i gam-perverdüm ile
Beni yâd ideler hem-derdüm ile (b.1343-1345)*

Şeyhî ve Celîlî eserlerinde kahramanlarını bol bol konuşturmuşlardır. Her iki şair de kendi fikirlerini ve görüşlerini kahramanlarına söyletmekle hikâye etme tekniğindeki başarılarını göstermişlerdir.

¹⁰ Ayan, Hüseyin, Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-nâme, (Hurşîd ü Ferahşâd), Erzurum, 1979.

Şeyhî'nin Husrev ü Şîrîn'i, kelime hazinesi bakımından da dikkate değerdir. O devre göre aruz veznini Türkçeye uygulamakta başarılı görülmüş; ancak eski Türkçe kelimelere çokça yer vermesinden dolayı tenkit edilmiştir. Şeyhî, büyük bir titizlikle seçtiği kelimelerle yarattığı sanat dolu üslûbunu eserin bütününe yaymıştır. Celîlî'de de vezin, başarılı bir biçimde kullanılmıştır. Türkçe ve Farsça kelimelerden oluşan dili akıcı; üslûbu canlıdır. Tasvirler, olayların bütün yönlerini yansıtabilecek özellikte; okuyucuyu sıkmayacak biçimde kısa ve sanatkârane bir üslûpla yazılmıştır.

Şeyhî, Husrev ü Şîrîn'i Nizâmî'den tercüme etmiş; ancak yaptığı ilâve ve değişikliklerle eserine telif niteliği kazandırmıştır. Taberî Tarihi ve Şehnâme ile Şeyh Sâdî, Hakim Senâî, Attar, Mevlânâ gibi şair ve mutasavvıfların eserlerinden yararlanmışır.

Celîlî, hamse vadisinde ilk usta olan Nizâmî'nin mesnevîsini izlerken, hikâyenin yalnız özünü almış, ayrıntılarını atarak, tasvirlerinin çoğundan vazgeçmiş, özeti meydana getirmiştir. Celîlî plân bakımından Şeyhî'yi izlemiş; Şeyhî'de bulunmayan kısımları Nizâmî'den, Nizâmî'de olmayanları da Şeyhî'den almıştır.

Celîlî Husrev ü Şîrîn'i, Emir Husrev, Câmî, Nevâyî gibi üstatların yazdığını eserinin başında bahsederken Şeyhî'den hiç söz etmemektedir. Ancak, eserinin sonlarında

*Egerçi dâstân-ı hurrem oldı
'Adedde nazm-ı Şeyhîden kem oldı (b.1980)*

beyitiyle, kendi eserinin Şeyhî'ninkinden daha kısa; ama "iyi bir hikâye" olduğunu söylemektedir. Kendi Husrev ü Şîrîn'ini Şeyhî'ninkiyle mukayese ederek;

*Kebûterden şütür-mürg olur efzûn
Velî pervâzda andan düşer dûn
Bulur az olduğundan mâh-ı nev-kadr
Yüzine kimse bakmaz çün ola bedr
Yeg olur nazmda bir nükte-i nagz
Hezârân dâstândan k'ola bî-magz (b.1981-1983)*

Güvercinle deve kuşunun bir olmayacağını; az olanın hilâl gibi değerli olduğunu zira dolunayın yüzüne kimsenin bakmayacağını; nazımda hoş bir nüktenin, özsüz binlerce hikâyeden yeğ tutulacağını demekte ve şairliğiyle övünmektedir (b.1984-1991).

*Tutalım nazın-ı Şeyhîyi müselleme
Sana andan velî ne medh ü ne zem (b.1997)*

beyitinden Şeyhî'nin Husrev ü Şîrîn'inin o devirde hâlâ sevilip tutulduğunu anlayabiliyoruz. Fakat,

*Cemâl-i hûbdan dellâleye ne
Çerâğ-ı nûr-ı mehden hâleye ne (b.1998)*

beytiyle, "bütün bunlardan bana ne?" diyen Celîlî, Husrev ü Şîrîn'ini Şeyhî'ninkiyle karşılaştırarak âdeta ona meydan okumakta, eserini dünyanın kulağına, şahlara lâ-yık bir inci gibi küpe etmek istediğini söylemektedir:

*Celîlî vaz gel bu güft ü gûdan
Elün çek dâmeni her arzûdan
Bu zîbâ dâsitânı ihtisâr it
Cihân gûşına dürr-i şâh-vâr it (b.2004-2005)*

Şeyhî, şairliği boyunca mesnevî tarzına önem vermiştir. Gazel tarzında gücüne inanmakla beraber, asıl hünerin mesnevî yazmak olduğunu ileri sürerek "gazel birkaç ev meydana getirmeğe benzediği hâlde, mesnevî nazm etmek bir şehir kurmak gibidir." demiştir:

*Gazel tarzında ger kalbün kavîdür
Mehekki nakd-ı kavlin mesnevîdür
Heves nakşıyla ider her bir üstâd
Beş on beytin der ü dîvârın âbâd
Hüner bir şehri bünyâd eylemekdür
Der ü dîvârın âbâd eylemekdür
Ki her bir beyti ma'mûr ola mecmû'
Felekden sathı a'lâ sakfi merfû (s.21, b.567-570)*

Celîlî ise, hem gazelde başarılı olduğunu,

*Tarz-ı gazel içre Husrevüm ben
Ol kevkeb mihr-pertevüm ben
Câmî eger ide sözlerüm gûş
Mest ide anı bu câm-ı pür-nûş
Eyler gazelüm olup nevâ-sâz
Üslûbı Nevâyîden nevâ-sâz*

hem de mesnevî alanında yetenekli olduğunu belirtmiştir:

*Kullâb-ı sühan ki mesnevîdür
Bâzûm anı çekmede kavîdür¹¹*

Celîlî, Husrev ü Şîrîn'lerin en güzeli olarak kabul edilen Şeyhî'nin mesnevîsinden etkilenmiştir. Celîlî'nin Şeyhî gibi bir şairden etkilenmesi ve onu örnek alması gayet doğaldır. Celîlî, son derece akıcı üslûbuyla lirik bir hava taşıyan heyecanlı ve sürükleyici bir aşk hikâyesini yazarak iyi bir şair olduğunu kanıtlamış ve ona kişiliğinin damgasını vurmuştur.

¹¹ Hüseyin Ayan, "Hâmîdî-zâde Celîlî", s. 38.